

(1931–2013)

УДК 94:327

ЛЕЩЕНКО ЛЕОНІД ОВДІЙОВИЧ – ВИЗНАЧНИЙ ВЧЕНИЙ-СХОДОЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ, ДИПЛОМАТ

НАГАЙЧУК В.І.,
кандидат історичних
наук, доцент,
Дипломатична
академія України
при Міністерстві
закордонних
справ України,
Надзвичайний і
Повноважний Посол

ЧЕРНИКОВ І.Ф.,
доктор історичних
наук, професор,
Інститут
сходознавства імені
А.Ю. Кримського
Національної
академії наук України

Стаття присвячена пам'яті визначного вченого-сходознавця, педагога і дипломата – Лещенка Леоніда Овдійовича (1931–2013), який своєю довголітньою сумлінною працею у науково-педагогічній і громадській сферах зарекомендував себе неординарною особистістю та на рідкість багатогранною людиною.

Ключові слова: Лещенко Леонід Овдійович, зовнішня політика, дипломатія, міжнародні відносини, Дипломатична академія України.

24 грудня 2013 р. завершилося земне життя Леоніда Овдійовича Лещенка... Народився він у с. Городниця Уманського району Черкаської області у звичайній селянській родині. Його батько – Овдій Микитович Лещенко (1906-1992) – активний учасник битв Другої світової війни як командир батареї радянських самохідних гармат, нагороджений багатьма орденами та медалями; мати – Килина Андронівна (1909-1991) – колгоспна трудівниця.

Коли спалахнула війна, Льоні виповнилося лише 10 років, однак він разом з дорослими вже виконував відповідальне патріотичне завдання – переганяв колгоспну худобу у східні регіони країни (як тоді казали – «за Дніпро»), щоб вона не потрапила до рук німецько-фашистських загарбників. 1949 року він закінчив середню школу і в тому ж році після успішного складання вступних іспитів був зарахований на факультет міжнародних відносин Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1954 р. з відзнакою. У тому ж році за рекоменда-

цією кафедри міжнародних відносин університету Л. О. Лещенко успішно склав чергові іспити і став аспірантом Інституту історії Академії наук УРСР зі спеціалізації «Новітня історія Китаю».

І це було цілком зрозуміло, оскільки в Україні з кінця 40-х – протягом 50-х років ХХ ст. доклалися чималі зусилля, аби відродити вітчизняне сходознавство. За оцінкою українського тюрколога зі світовим ім'ям, академіка НАНУ Омеляна Прицака (1919-2006) внаслідок сталінських репресій «орієнталістика як наука перестала розвиватися в Україні».¹ Однак вона не загинула. Її самовіддані представники, справжні подвижники як в Україні, так і серед діаспори, робили все для збереження та розвитку сходознавчих традицій. Вчена рада Інституту історії АН УРСР затвердила Л.О. Лещенкові тему кандидатської дисертації «Утворення КНР та китайсько-американські відносини в 1949-1955 рр.». Робота була підготовлена в установлені строки, а на початку 1959 р. на її основі опубліковано монографію «Провал американської політики ізоляції Китаю» (Київ: Видавництво Академії наук УРСР. – 137 с.). Наприкінці того ж року дисертація у вигляді зазначеної монографії була блискуче захищена на засіданні Вченої ради Інституту.

Дисертаційне дослідження Л.О. Лещенка вирізняла дуже солідна джерельна і бібліографічна база. Достатньо сказати, що у роботі міститься понад 400 посилань на використані автором джерела і літературу, серед яких – численні документи та матеріали ООН, офіційні публікації, статистичні довідники, періодичні видання китайського, північноамериканського, англійського походження, радянські монографії і статті тих часів. Молодий науковець наполегливо вивчав китайську мову, регулярно відвідував відповідні мовні курси, які функціонували при Президії АН УРСР.

Завдяки усьому цьому Леоніду Овдійовичу вдалося показати у своїй дисертації справжню панораму якісно нового Китаю – Китайської Народної Республіки, де за порівняно короткий час були здійснені кардинальні соціально-економічні, політичні та культурологічні перетворення.

Як висококваліфікований фахівець, історик-міжнародник, він приділив особливу увагу зовнішньополітичному фактору у становленні та подальшому розвитку новонародженої КНР. А найважливішим аспектом цього чинника були насамперед відносини Китаю зі Сполученими Штатами Америки.

У центрі уваги дисертанта та автора монографії була дипломатія безкомпромісного захисту дер-

жавних і національних інтересів нового Китаю з точки зору його законної спадщини як постійного члена Ради Безпеки ООН.

У згаданій праці знайшла відображення гостра політична боротьба, що точилась у той період навколо надання новій державі – КНР її невід'ємних прав в ООН. Беручи участь у загальній дискусії на пленарному засіданні XIII сесії Генеральної асамблеї ООН (вересень 1958 р.), міністр закордонних справ Української РСР Л.Х. Паламарчук заявив, що його країна високо цінує зусилля Індії та інших держав, спрямовані на ліквідацію кричущого беззаконня, внаслідок якого місце КНР в ООН займають чанкайшисти².

Поступово Л.О. Лещенко розширює діапазон своїх сходознавчих студій. Під кутом зору утвердження його як українського сходознавця слід розглядати його публікацію «Про вплив Жовтневої революції на розвиток визвольної боротьби народів Китаю, Індії та Японії»³. Із часу зазначених подій, яким присвячено цей історичний нарис, пройшло вже близько 100 років. За цей період у світі відбулись кардинальні зміни. Вже понад двох десятиліть років немає Радянського Союзу та «всеосяжної і всеперемагаючої» колісї ідеології марксизму-ленінізму. Разом з тим значення російської Жовтневої революції 1917 р., як потужного каталізатора антиколоніальної боротьби народів Китаю та Індії, а також антиексплуататорських виступів в Японії, не викликає сумнівів і сьогодні. «Рух 4 травня 1919 р.» в Китаї, масові прояви «громадянської непокорі», ініціатором яких став справжній пророк, як його називали, Махатма Ганді в Індії. «рисові бунти» в Японії – яскраве тому підтвердження.

Л.О. Лещенко часто публікувався на шпальтах «Українського історичного журналу» (Київ), зокрема, в 1966 р. з'явилася його стаття «Пам'яті Сунь Ятсена (до 100-річчя з дня народження)». У цій праці згадується й така країна Південно-Східної Азії, як Індонезія, де у той період відбувалися заворушення і страйки робітників. В іншій своїй роботі – книзі «З руїн війни до тривкого миру. Українська РСР на міжнародній арені в період становлення світової соціалістичної системи (1945–1949 рр.)» – Л.О. Лещенко приділив особливу увагу масовому руху опору проти японських окупантів, що охопив Індонезію в роки Другої світової війни і який переріс потім у національно-визвольну боротьбу індонезійського народу за свободу та незалежність. Однак перипетії цієї боротьби

виявилися надзвичайно складними. На шляху до справжньої самостійності стояли голландські колонізатори, хоча й вони змушені були рахуватися з тією відчутною підтримкою індонезійського народу, яку демонстрували міжнародні антиколоніальні сили. «Великою заслугою Української РСР, – підкреслював учений – сходознавець, – було те, що вона, навіть будучи відділеною від Індонезії тисячами кілометрів, виявила велику турботу про долю індонезійського народу»⁴.

Пильну увагу Л.О. Лещенка як дослідника привертала складні й часом непередбачувані відносини таких держав Східної Азії, як Китай та Японія, зі США напередодні і під час Другої світової війни. Цій темі він присвятив свою статтю «Американська політика «далекосхідного Мюнхена» в переддень війни на Тихому океані (1938-1941 рр.)»⁵. Основна ідея цієї наукової праці, за визначенням самого автора, полягає в тому, що «умиротворення японського агресора, спрямоване проти Китаю..., проявлялося в тому, що державний департамент США дивився скрізь пальці на розбій самураїв у Китаї, лише на словах закликав до суворого дотримання міжнародних угод, заявляючи про «невизнання» японських загарбань китайської території, ставлячи на одну дошку агресора і жертву агресії. Звертаючись до Японії і Китаю з пропозицією відмовитись від війни, проголошував «моральне ембарго» на продаж зброї». Між тим у статті наводяться дані про постачання американськими компаніями у цей період для потреб Японії великих партій військово-стратегічних матеріалів. Блискавичний напад Японії 7 грудня 1941 р. на Перл-Харбор поклав кінець такій короткозорій політиці «далекосхідного Мюнхена» Сполучених Штатів.

Результатом творчих пошуків Л.О. Лещенка стала також низка опублікованих ним науково-популярних видань. Так, у брошурі «Японія сьогодні» (К., 1960) автор докладно розглянув чинники відродження Японії після національної катастрофи в Другій світовій війні, розширення демократичних прав у цій країні.

У цей же період з'являється солідна публікація «Країна трьох тисяч островів» (К., 1964), у якій піддано глибокому науковому аналізу тогочасне складне внутрішньополітичне становище Індонезії. Вчорашня голландська колонія нарешті позбулася кайданів залежності, шукала прийнятний для неї шлях самостійного політичного й економічного розвитку. У праці також відображено процес

формування зовнішньополітичного курсу Індонезії як активного члена Руху неприєднання.

З середини 70-х років минулого століття Л.О. Лещенку доручається розробка важливої наукової і політичної проблеми, а саме «Еволюція громадських об'єднань і соціальних рухів в аграрній сфері країн Заходу». З метою виконання цього завдання він як стипендіант ЮНЕСКО перебував протягом 1974-1975 рр. у Канаді, США та Великій Британії, де працював в архівах, університетах та дослідницьких центрах. Результатом тривалого наукового відрядження стала підготовка докторської дисертації на тему «Фермерський рух у Канаді 1900-1939 рр.», яку він успішно захистив у Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка у лютому 1985 р.

Слід відзначити, що «канадійській темі» були присвячені й ряд інших наукових праць Л.О. Лещенка. Так, у 1973 р. ним була опублікована монографія «СРСР і Канада в антигітлерівській коаліції. Демократичні сили Канади у боротьбі проти фашизму, за союз і бойове співробітництво з СРСР 1941-1945 рр.» (К.: Наукова думка, 1973. – 211 с.).

Проте «перша любов» Леоніда Овдійовича – Китай та інші країни Східної та Південно-Східної Азії – не згасла, вона залишилася назавжди. Свідченням цього стали написані Л.О. Лещенком розділи у великій колективній монографії «Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны (1939-1945)» (К.: Наукова думка, 1987. – 336с), що стосуються руху солідарності громадськості Китаю, Монголії, Індії та Цейлону з антифашистською боротьбою народів СРСР. На основі використання багатьох архівних джерел показані різні форми і прояви цієї солідарності – збір коштів у Монголії на виготовлення танків та літаків авіаескадрильї «Монгольський арат» для потреб Радянської Армії, підбір коней для діючої армії, виступи в китайській провінції Синьцзян на підтримку радянських воїнів, навіть бажання окремих громадян стати добровольцями в Радянській Армії. У зазначеній колективній монографії досліджується також солідарність трудящих Індії з радянським народом у 1941-1945 рр.

У наступні роки Л.О. Лещенко продовжував плідно працювати, досліджуючи сучасні процеси в Китаї і загалом у країнах Південно-Східної Азії. Значний науковий і практичний інтерес становлять ряд його статей, в яких розглядаються характерні риси та особливості українсько-китайських відносин, досліджуються переважаючі тенденції

та перспективи розвитку двостороннього співробітництва⁶.

Низка цікавих наукових розвідок Л.О. Лещенка присвячена аналізу соціально – економічних перетворень та інтеграційних процесів в Азіатсько – Тихоокеанському регіоні загалом та у Південно – Східній Азії зокрема. Деякі з них були опубліковані у відомчому збірнику наукових праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин⁷, в якому з 1997 року Л.О. Лещенко працював на посаді головного наукового співробітника. На особливу увагу заслуговує підготовлений ним розділ «Китай и Индия в процессах мировой и региональной интеграции» для фундаментальної колективної монографії «Цивилизационная структура современного мира. Цивилизации Востока в условиях глобализации». У цій роботі, зокрема, наголошується на тому, що зазначені держави є самодостатніми з точки зору їхніх ресурсів та військового потенціалу. Саме тому вони не входять у будь-які міжнародні або регіональні системи безпеки, не зв'язані політичними договорами про взаємну допомогу з іншими державами. Отже, сучасний розвиток КНР та Індії при збереженні нинішніх тенденцій може істотно впливати на створення нової системи міжнародних відносин та змінити світовий політичний ландшафт. Ці прогнози слід враховувати у зовнішній політиці України⁸. Як бачимо, у висновках ученого присутні і глибокий аналіз існуючих реалій, і далекоглядна виважена перспектива.

Такий же ґрунтовний аналіз і прогностичність вирізняють іншу наукову працю Л.О. Лещенка з даної проблематики – статтю «Євроатлантичний та південно – азійський цивілізаційні осередки в боротьбі за світову економічну першість: між конкуренцією і партнерством», опубліковану у 2010 році⁹. Автор розкриває зміст і характер партнерства і суперництва західної та східної цивілізацій, приділяючи особливу увагу специфіці останньої і відзначаючи її певні переваги у цьому глобальному змаганні. Він робить обґрунтований висновок про те, що «обидві цивілізаційні осередки приречені на партнерство і неминучу конкуренцію в пропозиції ліпшої моделі подальшого розвитку»¹⁰.

Яскравою сторінкою у біографії Л.О. Лещенка стала його робота у 1993 – 1996 рр. на посаді радника – посланника Посольства України в КНР. Як висококваліфікований аналітик і знавець Китаю він зробив вагомий внесок у становлення першого дипломатичного представництва незалежної України у цій важливій для нас державі, у розбудову

українсько – китайського співробітництва у різних сферах. Як зазначалось в його листі від 17 травня 1995 р. на ім'я одного з авторів цих рядків, «зараз тут у Пекіні готуємось до українсько-китайської наукової конференції»¹¹. Дипломатична робота, безперечно, збагатила Леоніда Овдійовича, дозволивши йому поєднати свої глибокі теоретичні знання з неоціненним досвідом практичної роботи в регіоні, яким він професійно займався.

Так само органічно Л.О. Лещенко поєднував свою плідну наукову діяльність з лекторською та викладацькою роботою. Протягом багатьох років він регулярно виступав з лекціями з міжнародної проблематики по лінії Товариства «Знання» України, справедливо вважався одним з найкращих лекторів, був членом правління Товариства.

Викладацькій роботі Л.О. Лещенко присвятив понад 25 років свого життя, працюючи у провідних вищих навчальних закладах України. У 1991 році йому було присвоєно вчене звання професора за спеціальністю «Всесвітня історія». У 1992-1993 рр. він викладав в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, а з 1999 року тісно співпрацював з Дипломатичною академією України при МЗС України. Його діяльність в Академії була вельми багатогранною: обіймаючи посаду професора кафедр зовнішньої політики і дипломатії, а згодом – кафедри регіональних систем та європейської інтеграції, він читав курс «Західна Європа та Північна Америка», проводив семінарські заняття, підготував до захисту десятки магістрантів та аспірантів, був членом Спеціалізованої ради Академії. Він заслужено користувався глибокою повагою та авторитетом як серед слухачів, так і викладачів.

Слід відзначити, що виступам професора Л.О. Лещенка перед різними аудиторіями були завжди притаманні феноменальна ерудиція, глибина аналізу і сміливість прогнозів, обґрунтованість висновків та ідей, що ним висувались, логічність та ясність викладення, образна та жива мова. На цікавих й змістовних лекціях і семінарах Леоніда Овдійовича у Дипломатичній академії було виховане не одне покоління вітчизняних професіоналів-міжнародників.

Л.О. Лещенко був нагороджений Почесними грамотами Президії НАН України і вітчизняного МЗС, золотою медаллю Товариства «Знання» України.

Леонід Овдійович Лещенко був яскравою, неординарною особистістю, на рідкість багато-

гранною людиною. Природжений мандрівник, 100 - відсотковий гарант безпеки на своїй авто-машині, сильний шахіст, у будь-якій ситуації він не втрачав почуття гумору. Одним словом – Жит-телюб з великої літери. А ще він був надзвичай-

но доброзичливою людиною, яка випромінювала позитивну енергію і була завжди готова прийти на допомогу тим, хто її потребував. Він назавжди залишиться у вдячній пам'яті його друзів, колег, учнів.

ПОСИЛАННЯ:

- ¹ Пріцак О. Орієнталістика // Енциклопедія українознавства. Т.5. – Париж – Нью-Йорк, 1966. – С. 1870 – 1871.
- ² Лещенко Л.О. Провал американської політики ізоляції Китаю. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1959. – С. 106.
- ³ Див.: Великий Жовтень і революційний рух народів зарубіжних країн (1917-1920 рр.) / Наукові записки Академії наук УРСР. Т. 10. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1957. – С. 61-93.
- ⁴ Лещенко Л.О. З руїн війни до тривкого миру. Українська РСР у період становлення світової соціалістичної системи (1945-1949 рр.). – К., 1963. – С. 55.
- ⁵ Див.: З історії зарубіжного Сходу: Зб. статей. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 66-82.
- ⁶ Лещенко Л.О. Українсько – китайські відносини: здобутки і перспективи // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 149-154; Лещенко Л.О. Політична взаємодія України і КНР – погляд у XXI століття // Там само. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 210 – 213; Лещенко Л. Україна – Китай: підсумки та нові обрії співробітництва // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – К., 2002. – Вип. II. – С. 346-374; Лещенко Л.О. Зовнішня політика КНР і українсько – китайські відносини // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2003. – Вип. 8. – С. 279-284.
- ⁷ Лещенко Л.О. Доцентрові та відцентрові тенденції в Південно – Східній Азії в процесі започаткування регіонального полюсу сучасної світ – системи // Дослідження світової політики: Зб. наукових праць. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин (ІСЕМВ) НАН України, 2007. – Вип. 38. – С. 227-238; Лещенко Л.О. Модерністсько – традиціоналістська парадигма соціально – економічних перетворень у країнах Південно – Східної Азії // Там само. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 230-246.
- ⁸ Див.: Лещенко Л.А. Китай и Индия в процессах мировой и региональной интеграции // Цивилизационная структура современного мира. Цивилизация Востока в условиях глобализации. Книга I. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 530-540.
- ⁹ Лещенко Л.О. Євроатлантичний та південно – азійський цивілізаційні осередки в боротьбі за світову економічну першість: між конкуренцією та партнерством // Дослідження світової політики: Зб. наукових праць. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2010. – Вип. 50. – С.
- ¹⁰ Там само. – С. 197.
- ¹¹ З особистого архіву Д.О. Лещенка. Його листи з Посольства України в КНР І.Ф. Чернікову.

Nagaichuk V.I., Chernikov I.F. Leshchenko Leonid Ovdiovich (1931-2013) – the outstanding scientist-orientalist, educator, diplomat / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; Institute of Oriental Studies named after A.Yu.Krymskyi, National Academy of Sciences of Ukraine.

This article is dedicated to the memory of the outstanding scientist-orientalist, educator and diplomat – Leshchenko Leonid Ovdiovich (1931-2013), who through his selfless work in the scientific, educational and public spheres has established himself as an extraordinary personality and extremely versatile man.

Keywords: Leshchenko Leonid Ovdiovich, foreign policy, diplomacy, international relations, Diplomatic Academy of Ukraine.

Нагайчук В.І., Черников І.Ф. Лещенко Леонид Авдеевич (1931-2013) – выдающийся ученый-востоковед, педагог, дипломат / Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины; Институт востоковедения имени А.Ю.Крымского Национальной академии наук Украины.

Статья посвящена памяти выдающегося ученого-востоковеда, педагога и дипломата – Лещенко Леонида Авдеевича (1931-2013), который своим долготлетним самоотверженным трудом в научно-педагогической и общественной сферах зарекомендовал себя неординарной личностью и на редкость многогранным человеком.

Ключевые слова: Лещенко Леонид Авдеевич, внешняя политика, дипломатия, международные отношения, Дипломатическая академия Украины.

Дата смерті Л.О. Лещенко – 23 грудня 2013 року

Стаття надійшла до редколегії 24.12.2013

Прийнята до друку 25.12.2013